

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ІМЕНІ
ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

Кафедра спортивного туризму

Тимошенко Л. О., Лабарткава К. В.

ЛЕКЦІЯ № 13
„Орієнтування в туристському поході”

з навчальної дисципліни
«Підвищення туристично-спортивної майстерності»
(ПТСМ)
для студентів 3 курсу
спеціальності 242 „Туризм”

Львів – 2020

План.

1. Орієнтування на місцевості.
2. Робота з картою і компасом.
3. Методи краєзнавчих спостережень.

1.Орієнтування на місцевості.

Під *орієнтуванням на місцевості* слід розуміти сукупність дій, спрямованих на визначення місця свого перебування відносно навколишніх об'єктів чи певних орієнтирів, сторін світу. Орієнтування передбачає також уміння швидко і точно запам'ятовувати незнайому місцевість, упевнено рухатись наміченим маршрутом, а в разі необхідності відшукувати зворотній шлях. Вміння орієнтуватись дозволяє пройти маршрут без відчутних відхилень від наміченого напрямку, від графіка руху і дозволяє раціонально використати час для продуктивної роботи і повноцінного відпочинку.

Вміння туриста орієнтуватись є ознакою доброї технічної підготовки. Подорожувати незнайомою місцевістю при відсутності компаса, картографічних матеріалів і без попереднього вивчення даної території неприпустимо. Необхідні туристові вміння орієнтуватись на місцевості, користуватись картою і компасом він здобуває в період підготовки до походу і під час тренувань. З усієї різноманітності об'єктів, що зустрічаються на місцевості на шляху туриста, з метою набуття навичок орієнтування використовують природні або штучні предмети - орієнтири – точкові, лінійні і площинні.

Точкові орієнтири – об'єкти, що зображуються на топографічних картах позамасштабними умовними позначеннями, а на місцевості локалізуються у

вигляді точки (окремі вершини, пункти геодезичної мережі, домінантні споруди, вежі тощо).

Лінійні орієнтири – об’єкти, що мають значну довжину і зображуються на карті лінійними позначеннями (річки, канали, шляхи сполучення, лінії зв’язку та електропередач, лісові просіки, яри та урвища, берегова лінія тощо).

Площинні орієнтири – об’єкти, що мають чітко окреслені контури і займають значну площу (озера, болота, лісові галявини, ділянки сільськогосподарських угідь, населені пункти тощо).

РОЗРІЗНЯЮТЬ ЗАГАЛЬНЕ І ДЕТАЛЬНЕ ОРІЄНТУВАННЯ НА МІСЦЕВОСТІ.

Загальним називають таке орієнтування, при якому відомі напрямок руху, район перебування, відстань до найближчих значних об’єктів. Загальним орієнтуванням обмежуються тоді, коли немає необхідності в детальному вивченні території, точному визначенні точки перебування чи в разі, коли група прямує до конкретного орієнтира.

При **детальному орієнтуванні** точно визначаються точка перебування спостерігача (групи), сторони світу і азимут руху, досліджуються навколишні географічні об’єкти, встановлюються орієнтири для подальшого руху.

Орієнтування на територіях з різною мірою вивченості має значні змінності, обумовлені його складністю, обсягом і змістом. Орієнтування на добре знайомій території обмежується розпізнаванням об’єктів – орієнтирів і вибором найзручнішого шляху для продовження маршруту. На територіях, знайомих за описами і з вивчення картографічних джерел, а також тих, за якими наявні великомасштабні топографічні карти чи аерофотозйомки, орієнтування вимагає детальної ідентифікації об’єктів, зображених на карті, і

постійного орієнтування карти відносно сторін світу. Найбільш складно орієнтуватись на зовсім незнайомих територіях, покладаючись на розповіді місцевих жителів, рукописні схеми тощо.

Щодо матеріалів для орієнтування, то найкраще використовувати великомасштабні топографічні карти. Доповнюють картину матеріали аерофотозйомки, схеми земле – і лісовпорядкування, лоції водних об'єктів, туристські карти і схеми. Мало придатні для орієнтування рукописні копії, фрагменти карт чи їх любительські фотокопії без позначення масштабу, матеріали окомірної зйомки, зарисовки, виконані по пам'яті, тощо. При користуванні додатковими картографічними матеріалами необхідно знати (чи мати можливість встановити) їх масштаб, перевірити точність, докладність інформації, характер вибіркості зображення, умовні позначення, рік видання тощо.

Основними приладами, що забезпечують точне орієнтування на місцевості, служать геодезичні бусолі, компаси (Адріанова, рідинні, спортивні, туристські тощо). Додатковим засобом орієнтування, без точного визначення азимутів, може бути визначення сторін горизонту за допомогою небесних тіл (Сонця, Місяця, Полярної зірки та ін.). Використання з метою орієнтування природних ознак (більш швидке висихання об'єктів з південної сторони, наростання мохів і лишайників з північної сторони, поведінка рослин – “компасів” тощо) дозволяє лише приблизно визначити сторони горизонту і виступає в ролі як додаткового засобу тільки при загальному орієнтуванні. Для успішного орієнтування необхідно мати навички роботи з картою і компасом.

2. Робота з картою і компасом.

РОБОТА З КАРТОЮ включає:

- її читання;
- навички орієнтування (за компасом, місцевими об'єктами);
- визначення точки знаходження.

РОБОТА З КОМПАСОМ передбачає:

- визначення сторін горизонту і азимутів на місцевості;
- орієнтування карти і визначення азимутів на ній.

До важливих елементів техніки орієнтування на місцевості відносяться також орієнтування карти за точками і лініями на місцевості, визначення точки знаходження методом насічок або зіставлення карти з місцевістю.

Орієнтування на місцевості в кожному конкретному випадку має специфічні особливості, пов'язані з характером місцевості, сезоном, способом пересування. При орієнтуванні влітку під час піших переходів особливу увагу слід приділяти *ЛІНІЙНИМ ОБ'ЄКТАМ* – дорожній мережі, системі лісових просік, річковій мережі, береговій лінії озер тощо.

Грунтові дороги і стежки в процесі орієнтування допомагають мало, оскільки вони не завжди відображаються на карті, а ті, що на ній позначені, недостатньою мірою деталізовані. До того ж ґрунтові дороги і стежки (особливо в степах і на луках) є найбільш змінним елементом місцевості. Лісові просіки менш зручні для пересування, хоча є більш надійними орієнтирами в лісовій місцевості. Встановити місцезнаходження при наявності робочої карти лісовпорядкування досить просто за допомогою написів на кварталних, візирних і дільничних стовпчиках.

Специфіку орієнтування в зимовий період визначає перш за все наявність снігового покриву і льодоставу на водних об'єктах. З настанням зими літні ґрунтові дороги і стежки перестають бути скільки-небудь надійними

орієнтирами. Непрохідні влітку водойми і болота стають найбільш зручними для пересування, особливо на лижах. Окрім того, сніг на них більш щільний, ніж у лісі, вони дають можливість рухатись навпростець, що значно скорочує шлях.

Зорове сприйняття місцевості взимку відрізняється від літнього:

- на безлісній заплаві слабо простежується русло річки;
- важко відрізнити озеро від болота, а болото – від плоскої низини;
- різкішими стають обриси пагорбів і гірських вершин;
- відсутність листя на деревах значно покращує видимість у лісі.

За сприятливих обставин походи здійснюються як влітку, так і взимку. При цьому умови подорожі і способи пересування значно відрізняються в залежності від пори року, а прийоми і тактика орієнтування мають багато спільного. На більшій частині гірських маршрутів, особливо в літню пору, видимість залишається хорошою, відкриваються широкі краєвиди, що охоплюють відразу кілька вершин. При цьому слід пам'ятати, що, через підвищену прозорість повітря і крупні форми рельєфу, відстані здаються значно меншими від реальних.

Шлях пересування, що, як правило, проходить уздовж хребтів і через долини (взимку – переважно долинами) легко піддається контролю за допомогою визначення точок місцезнаходження способом зворотних насічок. Як допоміжний матеріал для орієнтування в горах можуть прислужитися панорамні замальовки і фотографії.

При подоланні водних маршрутів необхідно знати особливості орієнтування на невеликих річках та інших дрібних водоймах. Плавання на великих річках – це, з точки зору орієнтування, рух за орієнтиром. З водної поверхні, особливо на річках, що протікають у лісистій місцевості, огляд

дуже обмежений. Іноді з човна не видно населеного пункту, позначеного на карті біля самого берегу річки. Факт його існування підтверджується додатковими ознаками:

- витягнуті на берег човни;
- містки для прання білизни;
- водоплавна домашня птиця;
- облаштування місць для купання тощо.

Основним засобом орієнтування на таких водних об'єктах є чітке фіксування часу і швидкості руху з паралельною ідентифікацією орієнтирів, коли це можливо.

Окремі ділянки великих річок, озер і водосховищ з регулярним, а подекуди навіть інтенсивним судноплавством, мають плавуче і берегове судноплавне обладнання. В таких випадках необхідно заздалегідь вивчити правила і розклад руху водного транспорту, освоїти основні технічні прийоми плавання у відкритих водоймах:

- рух у створі,
- навички читання карти і лоції,
- пересування за “орієнтиром в азимуті” за допомогою компаса.

Лоції містять великий обсяг інформації щодо орієнтирів, розміщених на березі. Їх слід не випускати з поля зору, постійно спостерігаючи за ними з метою загального орієнтування чи визначення азимуту (пеленг) для детального орієнтування і визначення точки свого місцезнаходження.

Грунтовна топографічна підготовка і володіння прийомами техніки орієнтування дозволяють розв'язувати не лише завдання тактичного порядку, а й проблеми, пов'язані з безпекою учасників подорожі чи експедиції.

Основними правилами орієнтування на місцевості, яких слід неухильно дотримуватись, є такі:

- необхідно добре знати картографічний матеріал і мати навички роботи з ним, уміти користуватися компасом, визначати сторони горизонту, азимути і румби;
- в польових умовах необхідно тренувати свій окомір, визначати на око відстань до видимих орієнтирів і звірятися за картою;
- не повинен стати причиною розгубленості виявлений на місцевості “зайвий” струмок чи інший новий об’єкт: чим дрібніший масштаб карти, тим менше деталей вона містить;
- ідентифікувати на карті наявні на місцевості об’єкти можна за допомогою правильного розрахунку пройденого шляху. При цьому слід пам’ятати про те, що подорожуючі схильні перебільшувати фактичну швидкість свого пересування;
- рухаючись за азимутом, напрямок витримує провідник групи, а відхилення від нього частіше помічає замикаючий, тому на найбільш відповідальних ділянках необхідна тісніша взаємодія між ними;
- маршрути слід прокладати через найбільш безпечні ділянки території, фіксуючи на них усі значимі орієнтири. Довжина і складність маршрутів повинні бути посилені для всіх учасників походу;
- на випадок критичних ситуацій важливо мати запасний, безпечний варіант маршруту. В разі необхідності слід припинити роботи чи просування за маршрутом, вийти на безпечне місце або чекати на допомогу, про яку треба заздалегідь потурбуватись.

Рекомендована література:

1. Правила проведення туристських походів, експедицій і екскурсій з учнівською і студентською молоддю України / Зб. законод. і нормат. Актів про освіту. – Вип.2. – К., 1994.
2. Штюрмер Ю.А. Опасности в туризме, мнимые и действительные.-М., 1974.
3. Щур Ю.В., Дмитрук О.Ю. Спортивно-оздоровчий туризм: Навчальний посібник.-К.: Альтерпрес, 2003. - 232 с.
4. Оздоровчий туризм : анот. бібліогр. покажч. / уклад. Ірина Свістельник. – Львів : [б. в.], 2017. – 21 с.
5. Рекреаційна географія (рекреаційний туризм, рекреаційна картографія і топографія) : анот. бібліогр. покажч. / уклад. Ірина Свістельник. – Львів : [б. в.], 2017. – 30 с.
6. Спортивний, спортивно-оздоровчий туризм : анот. бібліогр. покажч. / уклад. Ірина Свістельник. – Львів : [б. в.], 2017. – 21 с.
7. Тимошенко Л. О. Спортивний туризм : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту / Тимошенко Л. О., Лабарткава К. В. – Л. : ЛДУФК, 2012. – Ч. 1. – 148 с.